

Özel Bir Felsefî Düşünme Biçimi ve Yöntem Olarak Fenomenoloji: Husserlci Fenomenoloji

Phenomenology as a Special Philosophical Way of Thinking and Method: Husserlian Phenomenology

HÜSEYİN AYDOĞDU

Erzurum Technical University

Received: 07.04.2024 | Accepted: 21.05.2024

Abstract: The aim of this study is to examine what phenomenology and the phenomenological method are and what they aim at, based on the problems of being and knowledge. Husserl developed his philosophy of phenomenology as a reaction to the lack of philosophy caused by the European crisis of sciences. The goal of phenomenology is to analyse the phenomena given to consciousness. Phenomenology does not talk about things, but about the way they manifest themselves. The phenomenological method begins with the phenomenological attitude and continues with intentionality. The phenomenological method then continues its research with phenomenological epoche, phenomenological reduction, phenomenological reflexion and phenomenological description. In this process, the essences reached by consciousness are immanent essences on which knowledge is to be grounded. In phenomenological ontology, a metaphysics of essence is not made, and how existence can be read and known correctly is investigated unmediated and uncaused. In phenomenological epistemology, the basis of knowledge is investigated and how knowledge is possible is clarified. Thus, unlike both Cartesian philosophy and determinism, empiricism and positivism, phenomenological philosophy does not reduce one of subject and object to the other and clarifies the meaning of phenomena given to consciousness with a unique and special method.

Keywords: Edmund Husserl, crisis of sciences, philosophy of phenomenology, phenomenological method.

1. Giriş: Bilimler Krizi ve Fenomenolojinin Doğuşu

Husserl, mevcudiyet metafiziği yapmak, salt öznelci olmak, solipsizme düşmek, zaman analizinde paradokslara yol açmak ve felsefede fenomenolojiden ziyade egzistansiyalist bir misyonu üstlenmek gibi birçok açıdan eleştirilmesine rağmen tüm dünyada Husserlci fenomenolojiye ve onun özgün yöntemine duyulan ilgi her geçen gün artarak devam etmektedir. Husserl'i fenomenolojiyi geliştirmeye sevkeden amillerin başında bilimler krizi gelir. Bilimler krizinin temelinde ise Aydınlanma felsefesi vardır. Akılcı, bilimselci, doğalcı, özerkci, özgürlükçü, hoşgörücü ve ilerlemeci bir düşünme sistemi olduğu kadar (Kant, 1984: 221), tekilci, evrenselci, örseleyici ve indirgeyici bir sistem olarak da tanımlanan Aydınlanmanın bilim ve felsefe-deki olumsuz etkisi empirik yöntemi ve doğa bilimlerini ön plana çıkarmasıdır. Bilimler krizi, düşüncenin olguya indirgenmesi, yaşamın ve doğanın teknikleştirilmesi, kültürün metaya dönüştürülmesi, dünyadan ve varlıktan anlamın boşaltılması, dünyanın dünyasızlaştırılması, yani varlık ile yaşamın yurtsuzlaştırılması ve daha radikal bir şekilde ifade edilirse “akıl krizi”/“zihnin krizi”, “Avrupa bilincinin krizi”, “kültürün krizi” ve “bilimsel patlama ve insanın yıkımı” olarak tanımlanır (Henry, 1996 13; Merleau-Ponty, 1960: 320; Ricœur, 2007: 312; Valéry, 2004: 100). Husserl, *Kriz*'de (La crise) bilimler krizini, bilimlerin temellerinin ve Avrupa insanlığının bunalımı olarak görmüştür. Ona göre doğa bilimlerini “kesin bilim sayan ve bilimsel felsefenin ancak bu bilimlerle temellendirilebileceği yaygın düşüncesi” Avrupa'da her alanda krizi tetiklemiştir (Husserl, 1995: 39). Yalnızca Husserl değil, Heidegger, Merleau-Ponty, Gadamer, Paul Ricœur, Paul Valéry ve Michel Henry gibi birçok düşünür, bilimler krizinin temelinde Kartezyen felsefesini, Aydınlanma felsefesini ve onların düşünsel temeli olan mekanizmi, determinizmi, natüralizmi ve objektivizmi görmüşlerdir. Çünkü Avrupa, akıllı varolandan ayrı bir kategoriye dönüştürmüştür, entelektüel birikimini kötüye kullanmıştır; yöntemde, bilgide, bilimde ve değerinde yolunu şaşırmıştır (Hoşgör, 2020: 491, 497).

Bilimler krizi bilimlerin doğasından ziyade natüralizmin, pozitivistin, objektivistin ve doğa bilimlerinin krizidir. Çünkü bunlar empirik yöntemden güç alarak sınırlayıcı, indirgeyici, değilleyici, faydacı ve araçsal felsefenin kökleşmesini desteklediler ve bunlara yönelik ölçütler geliştirdiler (Kuçuradi, 2007: 25). Natüralizm ve pozitivistinden beslenen doğa bilimleri,

“olgular ancak olgulardan doğabilirler” ilkesinden hareket ettiklerinden fenomenolojik varlığı ve bilinç ile madde arasındaki ontolojik farkı göremediler, yaşamı sezemediler, varoluşun ortaya çıkışını ve deneyimin öznel fenomenlerini fark edemediler (Husserl, 1950: 33). Doğa bilimleri her şeyi fizikî dünyaya indirgeyip özdeşleştirdi, bilinci ve ideleri doğasallaştırıp şeyleştirdi. Onlar için tek varlık vardır. O da fizikî doğadır. Bilinç de doğa bilimlerinin etkisinde kaldığından saf özleri görememekte, mekanik ve determinist düşünmekten kendisini alıkoyamamaktır (Husserl, 1995: 38, 40, 56). Doğa bilimlerinin her şeyi nesneye indirgemesi ayrıca çift katmanlı bir unutuşa, yani hem öznenin hem de yaşam dünyasının unutulmasına yol açtı.

Husserl, *Kriz*'de doğa bilimlerinin matematikleştirme ve bunu idealleştirme dışında hiçbir şey yapmadığını ileri sürer. Gerçekten Galileo'dan itibaren doğa matematikleştirilmeye başlandı ve bu her şeyde arandı. Oysa bir marangozun yaptığı bir mobilyada kesin doğru açılar olmadığı gibi yaşam dünyasında (lebenswelt) da kesin doğru açılar yoktur. Matematiksel doğa, formüllerle verilen ve bunlarla yorumlanabilendir. Burada yaşam adına hiçbir şey yoktur, görü nesneleri her zaman mevcut durumlarındadır (Husserl, 1976: 61-62). Nesne tam olarak ölçülemediği için ancak sınırlı sayıda özellikler matematikleştirilebilir. Kartezyen felsefenin, Galileo'nun ve onlardan güç alan doğa bilimlerinin iddia ettiklerinin aksine dünyanın ve yaşamın tam olarak matematikleştirilmesi mümkün değildir. Buna rağmen doğa bilimleri, tarihi ve kökleri olmayan, ideleri göremeyen yeni bir Avrupa tinini ve felsefesini ortaya çıkardı. Bu da öz ve ide'yi birbirine karıştırarak felsefesizliğe neden oldu. Böylece öz-imge kadar öz-bilgiye de ulaşamayan felsefe gittikçe varlığa yabancılaştı. Öyle ki, “salt olgu kafalı bilimler, salt olgu kafalı insanlar” üretmeye başladı. Aslında bu Hume ve Kant'tan 19. yüzyıla uzanan uzun ve sancılı bir sürecin ürünüdür. Ancak bilimler krizinden sadece doğa bilimleri değil, onu yücelten tarihselcilik de sorumludur (Husserl, 1976: 16 ve 1995: 40, 42, 56, 58; Lewis - Straehler, 2019: 70; Merleau-Ponty, 1964: 237).

Gerçekte Husserl bilimleri ne indirger ne de yadsır, aksine hakikat araştırmasında tümdengelim ve tümevarım yöntemlerinin yetersiz kalmasından dolayı bilimin ve felsefenin önünü açmak ister. Husserl, *Kriz*'de hem Galileci nesnelcilik (doğa bilimleri) ile Kartezyen öznelcilik arasında bir yarığın oluşmasından hem de akıl ile doğa, dolayısıyla insan ile düşünce

arasındaki bağın kopmasından bilimler krizini sorumlu tutar. Ona göre bilimler krizi Avrupa’da “*tarihsel zamanın* epistemolojik statüsüyle ilgili bir kopukluk” oluşturdu (Husserl, 1976: 9-16; Ricœur, 2009: 150). Hattâ “geçmiş şimdile, geleceği geçmişle, olanaklı olanı gerçekle, imgeyi olguyla karşı karşıya” getirerek bilginin nesnesini toptan yitirmesine neden oldu (Valéry, 2004: 111).

Husserl bilimler krizini tartışırken krizden çıkış yolu olarak üç yol belirlemiştir. Bunlar; Kartezyen yol, psikolojik yol ve ontolojik yoldur. Husserl çıkış yolunu Kartezyen yolun indirgeyici ve değilleyici, psikolojik yolun da mantığın yasalarını psikolojiye indirgemesinden dolayı ontolojik yolda görmüştür. Ontolojik yol fenomenoloji felsefesi, yani transendental fenomenolojidir. Husserl seçtiği yolun gerekçesini Spiegelberg’in aktardığına göre *Husserliana*’nın VI. Cildinde, “sadece gördüğüm şeyi göstermek ve betimlemek için, talimat vermeye değil, yol göstermeye çalışıyorum. Başta bizzat kendime ve buna bağlı olarak başkalarına da en iyi hâliyle bilgi [Wissen] ve vicdanıma [Gewissen] dayanarak tüm ciddiyetiyle felsefi bir varoluşun kaderini yaşantılayan biri olarak konuşmaktan gayri hiçbir iddiam yok” diyerek anlatır (Spiegelberg, 2021: 123). Bu suretle Husserl, 1911’de kaleme aldığı *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe* adlı yazısında yeni felsefenin manifesto-sunu ilan ederek adeta geçmişteki ve gelecekteki tüm felsefi yaklaşımlara meydan okur ve sadece fenomenolojinin bilim ve felsefeyi doğru yola sokabileceği iddiasında bulunur. Söz konusu yazıda Husserl, bilimsel bir felsefe olan inancı pekiştirir ve gelecekte felsefenin bilim olmasını sağlayacak koşulları formüle eder. Bu doğrultuda o, empirizmi, natüralizmi, pozitivizmi, psikolojizmi, tarihselciliği ve doğa bilimlerini sorgulayarak “*hareket noktasını felsefelerden değil, şeylerden ve problemlerden*” alır (Husserl, 1995: 79). İnsanın varlıkla temas kurmasını sağlayacak olan doğa bilimleri değil, fenomenolojidir. Zira o yaşama açılan ontolojik yoldur. Yaşam dünyasının ontolojisi olan fenomenoloji, dünyanın tümüne temas edebilecek bir yapıya sahiptir. Çünkü fenomenoloji, bilimler gibi tekil değil, evrenseldir. Onun görevi, edimle nesne, “*cogito ile cogitatum* arasındaki korelasyona dikat çekmek”, bunu araştırmak ve “gerçekliğin varlığı ve doğası hakkındaki temel felsefi soruları temalaştırmak ve açıklığa kavuşturmaktır” (Zahavi, 2020: 37 ve 2022: 77).

Husserl'in bilimler krizi karşısında felsefeyi matematik ve doğa bilimleri gibi kesin bilim haline getirme ideali fenomenolojinin önünü açmıştır (Husserl, 1995: 33, 36). Ancak Husserl'in felsefeyi kesin bilim görme ideali tamamıyla ona ait değildir. Bu onun da tespitiyle Sokrates ile başlamıştır. Fakat bu Kartezyen felsefe ve onun devamı olan Hegel felsefesiyle kesinliğe uğramıştır (Husserl, 1995: 36). Bu ideal daha sonra Brentano ile tekrar gündeme geldi. Brentano felsefenin bilimsel bir reformasyonunu amaçlayarak onun yeniden biçimlendirilişinin yolunu gösterdi. Bu, felsefenin teolojiden ve psikolojizmden bütünüyle bağımsızlaşmasıdır. Brentano bilimsel felsefenin temeli olarak da psikolojizme karşıt olarak betimleyici psikolojiyi önerdi (Spiegelberg, 2021: 76-77). Betimleyici psikoloji, içgözleme (dene)ye karşı içsel algıyı temel alan özerk bir psikolojidir. İçsel algıda neşe, arzu, sevgi, üzüntü ve öfke gibi duygusal edimler dolaysız olarak yaşanır. Çünkü duygusal edimler bir şeye çağrışımca bir şekilde değil, yönelimselliklerle gerçekleşen fenomenlerdir. Her bilinç yaşantısı bir şeyi içerir ve tüm bilinç yönelimseldir. Bu, Husserl'in formüle edeceği her bilinç yaşantısı "bir şeyin bilinci"dir ifadesinden başka bir şey değildir (Husserl, 1995: 44). Örneğin bir tasarımda bir şeyin tasarlanması, bir yargıda bir şeyin doğrulanması, arzulamada bir şeyin arzullanması, düşünce söz konusu olduğunda da bir şeyin düşünülür olması gibi. Bunlarda da görüldüğü gibi yönelimsellik, düşüncenin zihinsel göstergesi olup, ruhsal fenomenler her zaman bir nesneyi içerir. Ancak psikolojik fenomenlerdeki bu referanslar fiziksel fenomenlerde yoktur (Spiegelberg, 2021: 88-90). Brentano böylece Husserl'in fenomenolojisinin ortaya çıkış gerekçelerinden olan psikolojik yasalarla mantıksal yasaların birbirlerinden türetilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Ancak bu bilim ile yaşam dünyasının tamamıyla birbirinden bağımsız olduğu anlamına gelmez. Her ikisi arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Bilim her zaman yaşam dünyasından yararlanır. Toprak nasıl verimli bir büyümeyi sağlarsa, yaşam dünyası da kuramsal bilgiyi kurar ve besler (Zahavi, 2020: 64).

2. Özel Bir Felsefe Olarak Fenomenoloji

Felsefenin doğa bilimlerine özenerek felsefe tarihinden ibaret bir bilim olması nedeniyle alanını yitirmesini bir tehlike olarak gören Husserl'in ilk işi felsefe için müstakil bir alanın ve ona ulaşacak bir yöntemin mevcut olduğunu göstermektir. Bunu sağlayacak olan felsefe hiç şüphesiz

fenomenolojidir. Çünkü o yalnızca bir felsefe değil, aynı zamanda özgün bir felsefi araştırma biçimi ve onun özel yönteminin temelidir (Husserl, 2003: 51). Fenomenolojinin mimarı Brentano olmasına karşın onu sistemleştiren öğrencisi Husserl'dir. Ama fenomenolojiyle ilgili çalışmalar daha önce başladı. Örneğin Hegel 1807'de yayınladığı ve bilincin özgürleşmesi için geçirdiği süreçleri ele aldığı *Tinin Görüngübilimi*'nde fenomen ve fenomenoloji kavramlarına yer vererek fenomeni bilginin nesnesi anlamında kullandı, fenomenoloji sözcüğünü de ilk kez bir yapıta ad olarak verdi (Hegel, 2004: 107, 109). Sonra Brantano, psikik özlere ve süreçlere dikkat çekmek için fenomenoloji kavramını epistemolojik bir içerikte gündeme getirdi. Fenomenoloji kavramını Brantano'dan da Husserl ödünç alarak bilinçteki özlere, saf bilinç hallerini dile getirmek için kullandı. Husserl'de fenomenoloji, öz çözümlemesi veya saf transendental yaşamın özünü betimleyen öğretilerdir (Husserl, 1950: 238).

Husserl felsefe araştırmasına mevcut felsefelerden değil, fenomenlerden hareket ederek başlar. Onda fenomen, kendini açığa vuran şeydir, yani bilince bir biçimde kendisini duyuran ve tüm görünüşlerinde görüldüğü şekliyle ortaya çıkan şeydir, "kendini-kendinde-gösteren"dir (Heidegger, 2008: 29; Husserl, 2003: 43). Husserl fenomenden şeylerin özünü, öz ile de bir nesnenin kendisi ne ise onu o yapan, onu olanaklı ve anlaşılır kılan zorunlu yapıyı kasteder. Fenomen varolan her şeydir. Ama onun kendisini bilince sunması apaçık değildir. Çünkü fenomen aktif değil, edilgindir. Örneğin sevgi, mutluluk, hayret, korku, öfke, nefret ve üzüntü gibi duygular ancak bir duygu olarak yaşanır, herhangi bir şey gibi görünmezler. Fenomen fenomenolojik görmeyle fark edilir. Fenomenolojik görme doğal algıyla gerçekleşen görme değil, saf bilince dayalı görmedir; yani bilince özgün olarak ilk elde verileni hakikî ve apaçık görmek ve bilince "kendini vereni kavramak"tır (Husserl, 2003: 74-75). Şey bir başka dünyada değil, yalın olarak fizikî dünyadadır ve bilinçteki hakiki açık görmede durmaktadır. Ama bilinçteki şeyin açığa çıkması için aslında sezgisel görme olan fenomenolojik görmeye gereksinim vardır. Her ikisi de şeyin özünü görmek olup, aracı olarak gerçekleşir. Özü görmek nesnenin üzerinde herhangi bir tasarım veya deneysel işlem yapmadan; yani nesnenin özüne herhangi bir müdahale yapmadan gerçekleşen görmedir (Husserl, 1950: 66). Fenomenolojik görme nesneyi doğrudan verdiğinden bir tür "doğrulama" işlevi de

görmektedir. Çünkü o düşüncenin hakikate doğru gidişi olup, şeylere tamamıyla indirgenemez bir süreçtir. Fenomenolojik görme aynı zamanda entelektüel bir süreçtir. Tüm-varlıktaki birlik ancak fenomenolojik görmeyle fark edildiğinden görme, nesnesini gerçekleştirdiği müddetçe akıldır (Husserl, 1950: 461).

Fenomenolojik görmeyle ortaya çıkarılan şeyler bilginin özüdür, yani epistemolojinin üzerine kurulacağı ve bilginin çoğaltılacağı saf özlere. Fenomenoloji nesnenin ne'liğinden (ağırlık, boyut, hacim, kütle vs.) ziyade nasıllığıyla ilgilenir. Bu açıdan fenomenoloji, şeylerin farklı veriliş türlerinin felsefi bir öz çözümlemesidir. Fenomenoloji, “görerek, aydınlatarak, anlam belirleyerek ve anlam ayrımı yaparak yol alır. Fenomenoloji karşılaştırır, ayırım yapar, bağlar, ilişkiye sokar, parçalara böler, öğelerine ayırır. Ama her şeyi saf görmeyle yapar. Kuramlaştırmaz, matematikleştirmez; zira, tüm-dengeli kuram anlamında hiçbir açıklamada bulunmaz” (Husserl, 2003: 82-83). Ancak fenomenolojinin bir sınırı vardır. Bilince verili olan fenomenlerin yanında nesnelleştirici bilimin verilerini de betimleyen fenomenoloji, onun başladığı yerde biter. Fakat fenomenoloji sadece şeyler hakkında değil, şeylerin kendilerini gösterme biçimleri hakkında da konuşur. Görünüş, şeylerin belli bir perspektiften görünmesi değil, şeylerin bir şeye görünmesidir. Şeylerin bir şeye görünür olduğu yer ise bilinçtir. Bu yönüyle fenomenoloji metafizikten ayrılır. Çünkü “metafizik, görünüşün kendisinden ziyade görünen şey hakkında bir şeyler söylemeye çalışır” (Lewis - Straehler, 2019: 17).

Husserl nesnelerin mutlak anlamının olmadığını savunur. Ona göre nesnelerin anlamları kişiden kişiye, deneyimlere, algının sınırlarına göre değişir. Dünya mutlak bir gerçeklik olarak tanımlanamadığından öze odaklanmalıdır. Örneğin masa, sandalye ve kitaplık gibi eşyalar aslında yoktur. Bunların hepsi gerçekte farklı biçimlerde verilen ve farklı işlevleri olan ağacın değişik görünüşleridir. İnsan deneyimlerini askıya alarak şeylerin özünü görebilir. Fenomenden bilim de söz eder. Ama her birinin ele almış olduğu fenomenler aynı değildir. Aralarındaki en önemli fark, fenomenoloji ile bilimlerin kendi objelerine takındıkları tavidir. Husserl'e gelinceye kadar fenomen sözcüğü sadece olgular hakkında kullanıldı. Oysa fenomenolojinin konusu olan fenomenler, öz fenomenleridir. Olgu fenomenleri ile öz fenomenleri aynı şey değildir. Olgu fenomenleri realiteye ait olan

olgulardan doğmuş olup, “burada ve bu anda” karşımıza çıkan fenomenlerdir. Hâlbuki öz fenomenleri reel bir karakter içermeyen fenomenler olup, felsefi ve bilimsel tavrın ürünü değildirler. Olgu fenomenleri doğal tavra, öz fenomenleri ise fenomenolojik tavra ve fenomenolojik refleksiyona karşılık gelirler (Husserl, 1950: 31-33; Mengüşoğlu, 1945: 49).

Husserl fenomenolojiyi belli bir yasaya tabi olmayan özleri anlamlandırmak için geliştirmiştir. Husserl ne idealizme veya realizme dayalı bir metafiziği ne de herhangi bir kuramı devam ettirir. Bunun yerine tamamıyla epistemoloji veya ontoloji olmayan yeni bir felsefe yapmaya girişir. Kartezyen ve Kantçılık kokan formel sorunlara, özellikle bilginin imkânı sorununa öz fenomenlerinden hareketle eğilir (Zahavi, 2022: 22). Bu açıdan Husserl’de fenomenoloji, a priori-deskriptif bir öz bilimidir. Fenomenoloji kendisini her tür kuramdan uzak tutar. Çünkü kuram, ancak bir şeyin açıklaması yapılabileceği yerde söz konusudur. Fenomenoloji özleri açıklamaz, aksine onları önce ortaya çıkarır, sonra betimler, daha sonra da zorunlu ilişkilerini tespit eder. Çünkü ancak bilince verili olan bir şey betimlenir. Fenomenoloji yalnızca özler hakkında sorular sormasına karşın bunların mutlak bir yanıtı yoktur. Örneğin fenomenoloji “Algı nedir?” sorusunun yanıtını realitede araştırır. Sadece algının ne olduğunu özlerden hareketle betimler. Öz bilimi yalnızca fenomenoloji değildir. Öz bilimleri, formel öz bilimleri ve maddî öz bilimleri diye ikiye ayrılır. Formel öz bilimleri, cebir, aritmetik ve mantıktır. Maddî öz bilimleri de geometri, matematiksel fizik ve fenomenolojidir. Ancak içerikli öz bilimleri olan geometri ile fenomenoloji arasında fark vardır. Geometri aksiyomlardan hareket eden formel, tümdengelsel ve kuramsal bilim, fenomenoloji ise betimsel bilimdir. Fenomenolojide çıkarım ve kuram asla söz konusu değildir. Bundan ötürü fenomenolojinin diğer matematik bilimleriyle (aritmetik, matematiksel fizik) olan ilişkisi daha azdır. Çünkü bunlar formel, tümdengelsel ve konstruktiftir (Husserl, 1950: 31-33). Geometri ve fenomenoloji varoluş ile reel varlık hakkında hiçbir fikir ileri sürmez. Onlar için esas olan algı ve deneyim değil, kurgu (fiction)’dur. Kurgu, “tüm eidetik bilimlerin olduğu gibi fenomenolojinin de hayati unsurudur; (...) ‘ebedi hakikatlerin’ bilgisinin kaynağıdır” (Husserl, 1950: 227, 260-261; Öktem, 2005: 31). Husserl zaman ve mekâna tabi olmayan genel objelerin varlığını kabul eder. Bunlar görünebilir, algılanabilir bir hale getirilebilir. Nominalistlerin düşündüğü gibi sadece

objelerin mevcut olduğu doğru değildir. Sadece bireysel, reel olaylar değil, tümel nesneler de bize verildikleri gibi algılanabilir bir hale getirilebilir. Örneğin kırmızı renginin özüne ait olan özellikleri empirik bir kırmızıdan, kırmızı bir kalemde, kırmızı bir gülden hareket edilerek görünür kılınabilir (Husserl, 1950: 86).

Kant'ta olduğu gibi Husserl'de de kavranılan şeyler görünüşler değil, özlerdir. İnsanın görünüş olarak algıladığı şeyler, gerçekte özlerin verilmişliğindeki görüntüleridir. Ama deneyime dayalı olan bu görüntüler özlerin kendisini doğrudan veremez. Çünkü özler tasarlanabilen şeyler değildirler. Görünüşler, şeyler hakkında hiçbir bilgi vermemesine karşın özler, “hiçbir biçimde tasarlanamayan ve aralıksız olarak ortaya çıkan bir mutlağı verirler” (Husserl, 1950: 144). Özler, ister içerikli isterse içeriksiz olsun bilince dolaysız olarak verilirler. Varlık, özlerden ibarettir. Fakat özler nesnelerde farklı şekillerde vardır. Özleri bilinç belirlediğinden zaman ve mekân dışıdır ne doğarlar ne de yok olurlar. Özlerin bir başlangıcı olmadığı gibi sonu da yoktur. Özler ya bilince hazır verilir ya da bilincin belirlediği ve varetği varlıklardır. Özler hangi durumda olurlarsa olsunlar, onlar daima bir akış (flux) halindedirler. Özler içsel dünya ile aşkın dünyadan zihne doğru Herakleitosça akmaktadır (Husserl, 1950: 144 ve 2003: 72; Levinas, 2016: 138-139). Özlerin arkasında “asıl şey”ler de yoktur. Yani özler, Platon'da olduğu gibi ideallardan alınmış kopyalar değil, doğrudan bilincin içindedirler. Bilinç; masayı, ağacı, evi, dağı, yıldızı, beyazı, kırmızıyı, üçgeni, eşitliği, benzerliği, büyüklüğü, küçüklüğü, sıcaklığı, soğukluğu, ağırlığı, hafifliği birer öz olarak kavrar. Her öz, bireysel bir varlığı temsil eder ve bir ideaya karşılık gelir. Özleri bilince eidetik sezgi (eidétique intuition) verir. Her öz “saf bir öz” olarak eidetik sezgi sayesinde bilinçte görünür olur. Ancak bütün özler aynı özellikte değildirler. Özler, immanent özler ve transendent özler olmak üzere iki kısma ayrılır (Husserl, 1950: 19-21, 196, 200). İmanent özler içerikli özler olup, her şeyin kendisine dayandığı ama kendisinin hiçbir şeye dayanmadığı ve her şeye anlam veren mutlak varlık alanının özleridir. Transendent özler ise içeriksiz özler olup, bilincin dışında kalan, anlam veren bir varlığı gerektiren ve kendisi kendisiyle varolmayan görelî varlık alanının özleridir. Apaçık ve kesin bilgi ancak immanent özlerden sağlanır (Mengüşoğlu, 1945: 53 ve 1976: 6).

Husserl fenomenolojiyi bütün bilimlerin temeli yapmak için immanent özlere odaklanır. Çünkü bunlar üzerine kurulacak olan öz ontolojisi (saf fenomenoloji) bilginin olanağını ve tüm bilimlerin temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan Husserl'de fenomenoloji, Aristoteles'in "ilk felsefe" (prote philosophia) dediği metafizik gibi, "ilk felsefe"dir. Çünkü fenomenoloji bütün akıl kritiklerine zemin hazırlar. Fenomenolojinin yaptığını diğer bilimler dogmatik olduklarından yapamazlar. Fenomenoloji, bilimleri ve yöntemlerini hareket noktası olarak almaz, hiçbirinden fayda beklemez ve onların doğrularını birer hakikat olarak da zihne dayatmaz. Ayrıca o, şüphecilik iklimiyle ve bilimlerin iddialarıyla hesaplaşmaz. Aksine "ilk felsefe" olmanın bir gereği olarak felsefesini ve yöntemini geliştirir. Ama bunun için fenomenolojiyi önyargılardan, önvarsayımlardan arındırmalı ve ondan refleksif kanıtlar talep edilmemelidir (Husserl, 1950: 210-211).

3. Özgün Bir Yöntem Olarak Fenomenoloji

Husserl'de bilimler krizinin neden olduğu felsefesizliğe çare olan, apaçık ve kesin bilgiyi sağlayan özlere giden yolu gösteren, tüm-varlığı veren fenomenolojik yöntemdir. Fenomenolojinin en tartışmalı, üzerinde çokça kafa yorulan meselesi onun yönteminin ne olduğu üzerinedir. Eğer fenomenolojik yöntem varsa, bu nedir? Fenomenolojik yöntem, deneysel yöntem gibi olmuş bitmiş sonuç odaklı bir yöntem değil, salt bilinçsel bir süreçtir. Yani tümevarım gibi deneysel, tümdengelim gibi mantıksal bir çıkarım ya da diyalektik gibi karşıtlıkları kullanarak devam eden bir yöntem değil, betimleyici bir girişimdir; özü doğrudan gören, gerçekliği anlamaya çalışan "bir öz araştırması"dır (Husserl, 1995: 63 ve 2003: 54). Özlerin nasıl görünür olduğunu, bilginin yapısını ve imkânını araştıran fenomenolojik yöntemin görevi, tikelleri açıklamak değil, deneyimlerimize karakterini veren özsel yapıları araştırmaktır. Fenomenolojinin ele aldığı varlık, bilince verili olduğundan fenomenolog ne kavramlarla veya deneyle işe başlar ne de bir yargıya başvurur. Aksine "dilini ilgili sözcüğü ile canlandırdığı fenomenin içine bakar, ya da deneyin kavramlarının matematik vb. gibi kavramlarla çok açık bir görüşünün gerçekleştiği fenomenlerde derinleşir" (Husserl, 1995: 47).

Fenomenolojik yöntem, özne ve nesneden birini diğerine dönüştürmez, aksine bilinenleri, özlerin anlamlarını, tarihin ve toplumun öğrettiklerini, gerçekliği dışta bırakarak şeyin öz halini doğrudan görmeye

odaklanır. Fenomenolojik yöntem fenomenologun her şeye karşı tavrı almasıyla başlar. Bilimde olduğu gibi fenomenolojinin de kendi objesi karşısında aldığı bir tavrı vardır. Bu fenomenolojiye araştırma yolunu tayin eder, inceleyeceği alanı verir. Ancak doğal tavrı (bilimsel tavrı) ile fenomenolojik tavrı (felsefi tavrı) aynı şey değildir. Doğal tavrı bilimin tavrı olup, özne ile nesneyi birbirinden ayırarak nesneyi asli unsur olarak ele alır. Bilim için tek bir dünya vardır. O da reel dünyadır. Bilim, dünyanın nesnel betimlemesine ulaşmak ve doğaya hâkim olmak için özneye dair sorular sormaz. Doğal tavrı şeylerin varlığını varsayarak hareket eder ve şeylere bilinçten bağımsız bir varlık atfeder (Lewis - Straehler, 2019: 29, 69). Doğal tavrı, süjenin objeye yönelmesiyle başlar. Objeye, süje tarafından duyulur ve algılanır. Ama doğal tavrı naif ve dogmatik olduğundan araştırmaz, sadece kendisine verilenle yetinir. Doğal tavrı nesne şeye doğrudan doğruya yönelir. Çünkü nesnenin bilinçten bağımsız olarak var olduğu düşünülür. Doğal tavrı bilinç nesneye odaklanarak onunla belli bir amaç için karşı karşıya gelir; şeylerle, caddelerle, evlerle, mobilyalarla, sanat eserleriyle, kitaplarla ve araç gereçlerle iletişim içerisinde olur. Çünkü “şey, ‘kendini çizdiği’ ölçüde insan algısının nesnesidir; bu karakter, her durumda algıya ‘doğru’ ve özgün bir şekilde ‘düşen’ tüm belirlenimler için geçerlidir” (Husserl, 1950: 136-137). Ama bilinç doğal tavrı nesneye doğrudan yönelse bile insanı kendi ben’i üzerine düşünmekten alıkoyamaz. İnsan kendi ben’i üzerine düşündüğü zaman da dünyadaki her şeyi diğer nesneler gibi bir nesne olarak kavrar. İnsanın, özleri, durumları ve olayları anlaması için doğal tavrıdan kurtulması gerekir. Bu da ancak fenomenolojik tavrıla mümkündür. Doğal tavrıdan fenomenolojik tavrı doğal tavrı paranteze almakla geçilir. Fenomenolojik tavrı doğal tavrı benzemez. Şeylerin verilisinin farkına fenomenolojik tavrıla varılır. Fenomenolojik tavrıda şeylerin bilinçte nasıl görüldüklerine odaklanılır. Fakat fenomenolojik tavrı yalnızca fenomenolojik epokeyi kullanması yeterli değildir, eleştirel de olması gerekir (Lewis - Straehler, 2019: 28-29, 32). Çünkü fenomenolojik tavrı yöneldiği varlık alanı doğal tavrı gibi hazır değildir. Bu ilk defa elde edilecektir. Fenomenolojik incelemede bilincin saf özlere kesintisiz bir şekilde ilerleyebilmesi için yönelimsellikle beraber fenomenolojik epoke, fenomenolojik redüksiyon, fenomenolojik refleksiyon ve fenomenolojik betimleme olmak üzere dört evreye gereksinim vardır.

Yönelimsellik, bilinç ile nesnesi arasında kurulan bir ilişkidir. Edim ile nesne arasında kategorial bir ayrım yoktur. Ama bu, özne ile nesnenin özdeş olduğu anlamına gelmez. Çünkü yönelimsellik hem bilincin nesneye yönelik bir özelliğidir hem de tahminlere, anımsananlara, edimlere yönelik bir akıştır. Her yönelimsel edim, Descartes'ın *Meditasyonlar*'ının İkinci Meditasyonunda saydığı gibi, şüphe duyma, umut etme, anlama, arzulama, hatırlama, teyit etme, inkâr etme, hissetme, isteme, reddetme, hayal etme, tasarlama ve korkma gibi bilinçsel bir deneyimdir ve her zaman bir şey hakkındadır. Bilinç bu edimlerde yönelimselliği içerir. Bu, bir şeyin bilincidir ve yönelimsellikle nitelendirilir (Descartes, 2007: 25; Zahavi, 2020: 26 ve 2022: 32-33, 44). Yönelimsellik, daima bir şeyi konu edinir ve tasarlar; nesneleştirir, birleştirir, ilişkilendirir. Bilinç yönelimsellik sayesinde nesneyle ilişki kurar. İnsanın, akıllı telefonunu, eşinin bir hediyesi, iletişim ve online ders aracı, belgelerini, fotoğraflarını veya müzik listesini saklamanın etkili bir yolu veya bir şiddet aracı olarak düşünmesi gibi. Bu örnekte de görüldüğü gibi yönelinen nesnenin sunulma şekli değiştikçe sunumun formu da değişmektedir. Çünkü bilinç boş değildir, her zaman bir şeyin bilincidir (Husserl, 1931: 28 ve 1950: 332). Bilinç nesneyi daha yakından algılamak için ona aktif olarak yönelir. Yönelimin yönü her zaman nesnesine doğrudur. Örneğin yarın hayvanat bahçesini ziyaret etmeyi planlamam bir yönelimdir. Eylem planı yönelimin içeriği, taahhüt ise bu içeriğe yönelik tutumdur. İnsan, algısına konu olan şeyin nasıl veya hangi tarzla görüldüğüne ya da görünüş alanına çıktığına değil, algıladığı şeye yönelir. Zihinsel süreçler insan onlara döndüğü zaman varolmaz, aksine şeyler insan bilincine daima verilir. Fakat “bu deneyim hiçbir şekilde bedenle bağlantılı ve bir şekilde empirik düzenlemeye tabi olan basit bir deneyim akışı değildir” (Husserl, 1950: 293). Şeyler bilince bütünlüğü içinde değil, daima belirli ve sınırlı bir perspektiften verilir. Mutlak bakış açısı diye bir şey yoktur, bedensel bakış açısı vardır. Bu nedenle yönelimsellik ancak fenomenolojik tavırla anlaşılır (Zahavi, 2022: 81, 86, 156). Fakat Husserl'de yönelimsellik sadece bir nesneye işaret etmez. Aynı zamanda birinci olarak önceden verili malzemeleri yorumlamayı, ikinci olarak bir dizi yönelimsel edimin gönderenleri arasındaki özdeşliği tesis etmeyi, üçüncü olarak görüsel dolumun çeşitli aşamalarını birleştirmeyi ve dördüncü olarak da kastedilen nesneyi kurmak işlevini görmeyi belirtmektedir (Spiegelberg, 2021: 167).

Husserl, bilincin her defasında nasıl bir şeyin bilinci olduğunu göstermek için yönelimsel bilincin iki unsuru olan noema (sıfat hâli noematik) ve noesis (sıfat hâli noetik) arasında bir ayrım yapar. Noema bilinç tarafından yönelinen nesnedir, yani yönelinen ve algılanan şeydir. Noesis ise yönelimselliğin edim tarafı, yani yönelimselin yönelme sürecidir; algılamayı ve yönelmeyi gösterir. Noema da bilincin nesneyle bağ kurmasını olanaklı kılar. Buna göre noesis düşünme edimi (cogitating), noema da onun nesnesine uygun olup olmaması durumudur (Husserl, 1950: 305; Lewis - Straehler, 2019: 43). Noema ve noesisin bilinç ile olan bağıntısını elma ağacı örneği üzerinde şöyle açıklayabiliriz. Çalışma odamımın karşısında duran elma ağacı, “yönelimsel nesne”dir. Bilinç yaşantısının kendi özünde temellenen elma ağacı, nesnel anlamdan ya da noetik anlamdan başka bir şey değildir. Bu noetik ögenin noesis ise bilinç sözcüğüyle anlatılmak istenendir, bir “transendental anlam-verme”dir. Bilincin elma ağacına yönelmesi gibi her bilinç belli bir nesneye belli bir tarzda yönelir. Bu yönelmede elma ağacı var olduğu için bilinç ona yönelmez. Karşımda var olduğu için elma ağacını yorumlar da değilimdir. Elma ağacına bilincin yönelmesiyle ona ilk kez bu anlamı vermekle elma ağacı benim için varolmakta, “kendi varoluşunun alanıyla ortaya çıkmakta”, yani kendisi olmakta ve “görünmek”tedir (Aydoğdu, 2017: 52-53). Böylece fenomenoloji, şeylerin görünüşüne göre ne oldukları hakkında bir şey söyler. Ancak fenomenin iki ayrı şekilde görünüşü, iki dünya, yani görünüş ile gerçeklik arasındaki bir ayrım değildir.

Yönelimsellikte iki önemli sorun vardır. Bunlardan ilki, nesnenin bilince kısmi olarak verilmesine karşın nasıl olup da bütüncül olarak algılandığı, ikinci ise görünüşün çoklu tarzlarının nesnenin birliğine ne şekilde bağlanabildiği sorularıdır. Bu sorular Husserl’i ölümüne kadar meşgul etmiştir. Algı, zorunlu olarak perspektifsel olduğundan nesne bilince hep birkaç boyutuyla verilir. Bununla ilgili olarak Husserl, Tanrı’nın bile nesneyi tek taraflı gördüğünü söyler. Ancak bu durum nesnenin algılayamadığımız boyutlarının gerçekte olmadığı anlamına gelmez. Nesnenin algılayamadığımız boyutları da fiilen mevcut olan boyut (görünen taraf) vasıtasıyla dolaylı olarak mevcuttur. Husserl bunu “birlikte mevcudiyet” (co-présence) olarak deyimleştirir (Husserl, 1950: 89, 138-139). Varlıkta birlikte mevcudiyet mümkündür. Çünkü varlıkta farklı boyutlar gönderimler (referanslar) yoluyla birbirine bağlıdır. Örneğin, masanın veya evin ön yüzü arka yüzüne

veya sağ tarafı sol tarafına gönderimde bulunur. Nesnenin görünen yüzünden hareketle arka yüzünün de burada olduğu anlaşılır. Yönler kendisine müdahale yapılmadan veya birisinin arka tarafta olması gerektiği yargısına başvurulmadan birbirlerine gönderimde bulunarak mecrasında akar. Ancak nesnenin tam olarak algılanması için sadece bilinç eylemde bulunmaz, nesne de bilinci kendisine çağırır (Lewis - Straehler, 2019: 44-45).

Yönelimsellik, dünyanın salt bir zemin olarak algılanmasını engeller. Algıda özne ve nesne birbirinden ayrı düşünülmez. Algıda nesne daima tek taraflı olarak verildiğinden ufkun tam olarak gerçekleşmesi için hıfzetme (retention) ve öngörmeye (protension) gereksinim vardır. Bunlar olmaksızın bir cümleyi veya bir melodiyi takip etmek mümkün değildir. Bir melodinin bir andaki tınısını dinlerken bir önceki hıfzedilir ve bir sonraki de tahmin edilir. Aksi hâlde işitilen bir melodi değildir, birbirinden bağımsız tını veya seslerdir (Lewis - Straehler, 2019: 47-48, 68). Algının her safhası daima belli bir anlama karşılık gelir. Nesne insana her zaman belli bir perspektiften verilir, insan da o verilışı karşı boyutu ile tamamlar. Sadece nesneler değil, bir yemeğin hazırlığı için alışverişe gittiğimizde de yemek bize tadı, kokusu, lezzeti, sunumu ve hatırlattıklarıyla birlikte belli bir perspektiften verilir. Mekân ve zaman değişse bile yemek her zaman aynı yemektir. Nesne kendini bütünüyle vermektedir, ama öznenin perspektifli bakışı bunun birden algılanmasını engellemektedir. Bunun üzerine hıfzetme ve öngörme devreye girerek nesnenin bilinçte tüm boyutlarıyla ortaya konulması sağlanılmaktadır (Husserl, 1950: 277-278).

Şeyler bilince daima verili olsa da onların zihne apaçık olması için fenomenolojik epokeye gereksinim vardır. Fenomenolojik epoke, epistemolojik açıdan her tür yargının askıya alınmasıdır, her şeyin sıfır sayılmasıdır. Fenomenolojik epoke ile fenomenolojik araştırmanın alanı daraltılır (Husserl, 2003: 66; Zahavi, 2020: 46). Fenomenolojik epoke, dünyanın ve şeylerin varoluş tarzına dair doğal tavrın, yani “dünyanın varlığına dair yargının ne olumlamak ne de yadsımak suretiyle askıya alınmasıdır” (Lewis - Straehler, 2019: 31). Husserl, fenomenolojik epokeyi gerçekliği dışlamak, onu reddetmek, onu terk etmek, ondan şüphe duymak, gerçekliği nötrleştirmek veya ona karşı agnostik bir tutum almak için değil, aksine doğal tavırla yolları ayırmak için kullanır. Fenomenolojik epoke doğru bilginin mümkün olduğunu, dolayısıyla özlere ve onların bilgisine ulaşabileceğimizi

gösterir. Fizikî dünyanın dışında kalan bir numen yoktur. Gerçeklik yalnızca görünüşlerdir. Kendi içinde gizlenen ve bana görünen diye bir şey yoktur. Fizikî dünya gibi kendi için şey de bize görünür. Husserl özlerin bilgisini elde etmek için her şeyi, insanı, dünyayı, bütün organik varlık alanını ve onlara karşılık gelen tüm bilimleri paranteze alır. Mutlak varlık alanına ulaşmak için şeyleri ve dünyayı işlenmemiş olarak kabul eder. Bu, transendent varlığın mevcudiyetidir (Zahavi, 2022: 78). Husserl'de fenomenolojik epoke, Descartes'ın *cogitosu* gibi dünyayı yadsımaz. Descartes'ta varlığından hiç şüphesiz emin olunabilecek tek şey saf bilinç, yani *Ego cogito*'dur. Ego'nun dış dünyayla temas edebilmesini sağlayabilmek için Tanrı'nın varlığını devreye sokar. Buna karşılık Husserl bir Tanrı fikrini gerekli görmez, zira şeyler saf bilince daima verilidir. Husserl, dünyanın varlığını yadsımaz. Dünyanın varolup olmaması önemli değildir, önemli olan aşırı bir idealizmi çağrışırsa bile bilinci görmektir ve göründükleri hâliyle şeylere dönmektir. Bu ise “bilgisinin daima kendisinden söz ettiği, bilgiden önceki bu dünyaya dönmektir” (Merleau-Ponty, 1945: III).

Husserl'in saf özlere ulaşmak için fenomenolojik epokeyle birlikte başvurduğu metot fenomenolojik redüksiyondur. Onunla doğal tavır askıya alınarak saf fenomenlere ilişkin bir bilim ve onun bilgi kuramı olan fenomenolojik epistemolojinin kurulduğu saf özler elde edilir, yani saf bilgi alanı açığa çıkarılır (Husserl, 2003: 71; Zahavi, 2020: 51). Fenomenolojik redüksiyon, tarih, varoluş ve ideler paranteze alındıktan sonra başlar ve fenomenolojik indirgeme ve eidetik indirgeme (*réduction éidétique*) olmak üzere iki alt evreden oluşur. Fenomenolojik indirgeme özel bir indirgeme olup, bir tür bilinçsel deneyimdir ve edimlerin dış dünyadaki nesnelerin varoluşlarından bağımsız betimlenmesidir. Fenomenolojik indirgemeyle transendental özler, noesis, noema ve hyle açığa çıkarılır (Husserl, 2003: 69). Eidetik indirgeme de genel bir indirgeme olup, “eidetik özlere ulaşmak için zihne konu olan nesnenin dışında hiçbir şeyi görmemektir” (Aydoğdu, 2018: 1315). Fenomenolojik redüksiyon bir şeyi tecrübi unsurlardan soyutlayarak onun özünü ortaya koymaya yarar. Bu sayede transendent özler ve immanent özler elde edilir. Transendent özler göreceli varlık alanının özleri olup, bir şeyin mevcudiyetinin paranteze alınmasıyla elde edilir. İmmanent özler ise saf bilinç (mutlak varlık) alanının özleridir. Burada şeyler kendilerini doğrudan bilince sunarlar. Ama bu doğa bilimlerinin tavrından dolayı gerçekleşemez.

Bu sebeple paranteze almanın devreye girmesi gerekir. Bunun üzerine Husserl redüksiyonun sınırlarını fenomenolojik epokeyi uygulayarak daha da genişletir. Sadece doğal tavrı değil, felsefi tavra ait olan her şeyi; bilinci, dünyayı, ona ait her şeyi, insanı ve canlılarla birlikte manevi dünyayı, kültür kurumlarını, bilim, teknik ve sanat eserlerini, estetik ve ahlâki değerleri, devleti, âdeti, hukuku, din ve bunlarla ilgili tüm bilimleri, insanın şahsiyetini ve onun toplumla ilişkilerini, öz bilimlerine ve doğa bilimlerine karşılık gelen öz ontolojilerini ve bunlarla ilgili sorulabilecek olası ontolojik soruları da paranteze alır. Çünkü insan, gerçeklik veya deneyimlerin dışında kalan numenin doğası hakkında bir hüküm vermek zorunda değildir. Kendi için şey bilince görünür olduğundan insan sadece mevcut hakkında konuşmalıdır. Fenomenin arkasına saklanmış bir numen yoktur. Şeyler, ortadadır, bilince kendilerini daima göstermektedirler (Lewis - Straehler, 2019: 21). Böylece fenomenolojik tavrın yönelebileceği bütün varlık alanı (fenomenolojik kalıntı, residuum) ortaya çıkar. Fenomenolojik redüksiyonla ulaşılan özler, artık mutlak olan, şüphe taşımayan ve bilince doğrudan verilen özlerdir: *“İndirgemeye uğratılmış bir fenomenin verilmişliği, saltık ve kuşku taşımayan bir verilmişliktir”* (Husserl, 2003: 75).

Fenomenolojik redüksiyonla ulaşılan saf özler bilince ancak fenomenolojik refleksiyonla apaçık olur. Fenomenolojideki refleksiyon, mantık, epistemoloji ve psikolojideki refleksiyondan çok farklıdır. Her refleksiyon fenomenolojik refleksiyon değildir. Çünkü fenomenolojik refleksiyon doğası gereği fenomenolojik redüksiyona tabidir. Fenomenolojik refleksiyon ile fenomenolojik redüksiyon birbirinden ayrılamayan ve birbirini tamamlayan evrelerdir. Ancak fenomenolojik redüksiyon uygulanmadan fenomenolojik refleksiyon gerçekleşemez. Çünkü refleksiyon alanını ortaya koyan fenomenolojik redüksiyondur (Mengüşoğlu, 1945: 59). Fenomenolojik refleksiyon yapılmadan önce uygulanacak olan refleksiyonlar psikolojik refleksiyondur. Öncelikle psikolojik refleksiyon alanının fenomenolojik redüksiyona tabi tutulması gerekir. Çünkü mantık yasaları psikolojik yasalara indirgenemez. Mantık yasaları a priori ve zorunlu yasalardır. Ruhsal süreçler için geçerli olan şey, mantıksal ilkeler için geçerli değildir (Lewis - Straehler, 2019: 25; Zahavi, 2022: 23-24).

Fenomenolojik betimleme; fenomenolojik epoke, fenomenolojik redüksiyon ve fenomenolojik refleksiyondan sonra eidetik sezgi vasıtasıyla

daha çetin bir uğraştan sonra bilince ulaşıp çıkarılan saf özlerin betimlenmesi evresidir. Yani fenomenolojik betimleme, önyargıları araştırma dışında tutarak saf özleri var oldukları gibi betimleyen saf bilinçsel bir eylemdir. Bilincin saf özlere ulaşması yeterli değildir, onların bilinç yüzeyine çıkarılarak anlamlandırılması da gerekir. Saf özler aynı zamanda eidetik özlere dir. Eidetik özler kendilerinden şüphelinmeyen, değişmeyen, dünyayı kuran özlere dir. Örneğin bir koltuğu düşünelim. Koltuğun maddesi, biçimi ve rengi atıldığında bilinçte onu koltuk kılan saf özü (koltuk fenomeni) kalır. Elde edilen bu saf öz mutlak verilmişliktir. Bu en son şeydir. Artık, insan koltuğu görse de görmese de onunla ilgili konuşabilir. Eidetik sezgi eidetik indirgemeye birlikte çalışır. Eidetik sezgi olmaksızın eidetik indirgeme dolayısıyla fenomenolojik betimleme işlevini göremez. Çünkü eidetik sezgi, transendental ve immanent özlere temeline ulaşmadaki tek ve özel araçtır. Yalnız öz betimlemesi saf özleri eidetik sezgi bilince nasıl veriyorsa öyle yapılmalıdır. Aksi halde yapılan açıklama veya hayal olur (Husserl, 1931: 61 ve 1950: 195).

4. Husserlci Fenomenolojik Yöntemde Öz Çözümlemesi

Fenomenolojik yöntemin nasıl çalıştığını anlamının yolu onu Husserl'in yaptığı gibi varlık ve bilgi problemlerinden hareketle bir öz çözümlemesine tabi tutmaktan geçmektedir. Gerçek bilim ve felsefe yapabilmek için saf özlere gereksinim var. Husserl'in fenomenolojik yöntemle ulaştığı saf özler, üzerlerine yeni bilimin ve felsefenin inşa edileceği idelerdir. Husserl spekülative metafizik veya töz ontolojisi yapmaz. Çünkü görüşleri aşarak maddeye veya ruha erişilemeyeceğini düşünür. Bu durumda varlık varsa, o nedir ve ona nasıl ulaşılır? Ona göre gerçekte var olan şey görünüşdür ve ona ancak fenomenolojik yöntemle ulaşılır. Husserl, varlık kavramını reel varlık ile ideal varlık dünyalarını kapsayacak şekilde kullanır. Bu bağlamda onun kast etmiş olduğu varlık, metafizikte veya geleneksel ontolojide sözü edilen veya doğa bilimlerinin; fiziğin, kimyanın, biyolojinin, astronominin nesnesi olan varlık değil, bilince konu olan varlıktır. Bunlar hem kalem, masa, sandalye, ağaç, ev, dağ, yıldız gibi maddi şeyler hem de beyaz, üçgen, eşitlik, özdeşlik, dev, Kaf Dağı gibi soyut şeylerdir. Husserl'de asıl varlığı aramak ve bilmek için özel bir çabaya gerek yok. O, hayatta her yerde karşılaşılacak bir şeydir, içindekilerle birlikte dünyanın kendisidir. Dünya bir yerde başlayıp bir yere giden bir şey değildir, aksine "her zaman mevcut

dünyadır” (Husserl, 1976: 547). Yani dünya saf bilinçte kurulan ve ona bağlı olan bir varlıktır. Bu nedenle onun varlığından şüphe duyulmaz. Dünya apaçık vardır, insanın tam karşısındadır ve “olası deneyimin ve deneyim yoluyla mümkün olan bilginin nesnelerinin toplamıdır; fiili (mevcut) deneyim temelinde, doğru teorik düşünce çerçevesinde bilinebilecek nesnelerin toplamıdır” (Husserl, 1950: 15). Bu nedenle Platon’un ileri sürdüğü gibi idealler dünyası ve fenomenal dünya diye iki ayrı dünya yoktur. Tek bir dünya vardır. O da yaşantı ve şeylerin toplamı olan ve adına tüm-varlık denilen fiziki dünyadır.

Husserl, varlığı fenomenolojik redüksiyona tabi tutarak yaşantı (la vie) ve fenomenolojik varlık (l'être phénoménologie) olmak üzere iki kısma ayırır. Onun söz konusu ettiği varlık öncelikle yaşantıdır. O, varlık kavramını yaşantı kavramına yaklaştırarak adeta onları özdeşleştirir. Özler gibi yaşantı da varlıktan bağımsız değildir. Husserl, yaşantı sözcüğünü sadece biyolojik anlamda değil, bir kültür yaratacak biçimde “tinsel ürünler meydana getiren” şey anlamında kullanır. Yaşantı edim olarak adlandırılabilen her tür etkinliktir (Husserl, 1976: 348; Tarhan, 2021: 1128). Yani yaşantı yaşanılan bir an olup, yaşam dünyasının herhangi bir bölümüdür. Yaşam dünyası ise belli bir zaman ve mekâna tabi olmayıp sürede akıp giden dünyadır, yani insan bilincinin yaşama tanıklık ettiği dünyadır. O, her şeyi kuşatmış olup, “doğayla birlikte kültürü de kapsayan tarihsel dünyadır”, “özgün kanıtların sahasıdır” ve “nesnelerin uzay-zaman dünyasıdır” (Husserl, 1976: 145, 157, 508-509; Lewis - Straehler, 2019: 66; Zahavi, 2020: 63). Husserl’e göre yaşam dünyası, teleolojik, mekanik ve determinist bir yapıda değildir ve herhangi bir projeden türetilemez. Sezgiye verilen ve sürekli bir akış içinde olan yaşam, doğa bilimlerinin matematikleştirmesi ve idealleştirmesiyle anlaşılabilir. Çünkü doğa bilimleri dünyayı bir nesne olarak ele alır. Bu yanlış bir idraktır. Çünkü dünyanın bilincinde olma ile nesnenin bilincinde olma bilince verilidir (Husserl, 1976: 137-138). Doğa bilimleri yaşam dünyasını kendi ideal dünyasına tabi kılar ve onun ölçüsüyle yargılar. Hâlbuki algı yoluyla verilmiş tek tecrübe edilebilir olan dünya, “kendi içindeki gerçek varlığında” matematiksel olsa bile fiziki dünyayla birebir örtüşmez (Husserl, 1976: 61-63; Lewis - Straehler, 2019: 48). Çünkü yaşam ile madde kendilerini bilince aynı şekilde vermezler. Yaşam bilince zamana ve mekâna bağlı olmadan saf öz şeklinde, maddi şey ise zamana ve mekâna bağlı olarak

boyutlar, görünüm, perspektifler, ışık oyunları gibi çokluklar içinde verilir (Levinas, 2016: 27). İkinci varlık türü ise fenomenolojik varlık olup, saf bilinç alanına giren ve fenomenolojik redüksiyon ile elde edilen bilinç varlığıdır (Husserl, 1950: 140). Fenomenolojik varlık ile reel varlık (maddî varlık) birbirlerinden fenomenolojik redüksiyon uygulanarak ayrılır. Fenomenolojik varlık asıl varlık olup, bilince hem transendent hem de immanent olan varlıktır. Fenomenolojik varlıktan şüphe duyulmaz. Çünkü onun kendisi dışında hiçbir dayanağı yoktur, başka varlığa ihtiyaç duymaz. “Bu varlık kendi kendisine ve kendi kendisi için var olan varlıktır” (Husserl, 1995: 40).

Husserl fenomenolojik varlığı, transendent varlık (l'être transcendant) ve immanent varlık (l'être immanent) olmak üzere iki kısma ayırır. Transendent varlık bilince aşkın olup, ona dâhil olmayan her şeydir. O, dünya, evren ve nesneler var olmasa da vardır, ama bilince maddî şeyler gibi verili değildir. Fenomenolojik varlık insana hangi çeşitten olursa olsun farklı duygular ve şeyler altında görünüş olarak verilidir (Husserl, 1950: 162). Transendent varlığın önündeki en büyük engel maddî varlıklardır. Bunlar ideallerin, gölgeler de çokluğun reel varlık olarak algılanmasına neden olur. Hâlbuki asıl varlık tüm-varlık olan yaşamdır. Yaşamı özel olarak aramaya gerek yok, o her yerdedir. İnsanın içinde yaşadığı dünya, masa, ağaç, ev, beyaz, kırmızı, üçgen, daire, eşitlik, özdeşlik, dev gibi her şeydir. Husserl'in “şeylerin kendisini sorgulamalıyız” derken de kast etmiş olduğu budur (Husserl, 1995: 48). Transendent varlık aynı zamanda mutlak varlıktır. Bu kendi başına (bizatihi) mevcut olan varlıktır. Onun kendisinden başka bir dayanağı yoktur. Dünya mevcut olmadan da vardır. Mutlak varlık, kendi içinde neyse odur, özünde mutlaktır, varlığına herhangi bir ekleme yoktur (Husserl, 1950: 180). Mutlak varlık hiçbir şeye bağlı değildir, çünkü saf bilinç alanının dışındadır. Bu nedenle o aktüel bir bilince gereksinim duyar. Onun bilinçsiz mevcut olması mümkün değildir. Buna karşılık reel varlık ise bir şeye anlam vermek suretiyle görünür olur. Bunun için de anlam veren şeyin daha önce mevcut olması gerekir. Saf bilinç alanında tesadüfün yeri yoktur. O, mutlak bilginin alanı olup, diğer bütün varlık alanları onun sayesinde vardır. Saf bilinç alanına ait olmayan diğer her türlü varlık göreceli varlıktır. Göreceli varlık mutlak varlığa dayanır ve onun tarafından oluşturulur. Göreceli varlık mutlak varlık olmadan düşünülemez (Husserl, 1950: 106, 162-163; Mengüşoğlu, 1945: 62). İmanent varlık ise bilince içkin olup, saf bilince ait olan her

şeydir. İmmanent varlık kendini bilince transendent varlığın aksine doğrudan verir. Ama her ikisinde algılama süreçleri birbirlerinden farklıdır. Algılanan obje ile bilinç akışı transendent idrakta birbirinden ayrırırlar ve bir birlik meydana getirmezler, ama immanent algıda aynı bilinç akışına tabidirler. Transendent olan bir şeyin algılanabilmesi için onun görünmesi gerekir. Oysa bilinç, nesne gibi görünebilir bir şey değildir. Çünkü bilinç aktarı mekânın dışında yaşanmaktadır (Husserl, 1950: 134, 136). Bilinç ve şey varlığının mevcudiyetinin imkân koşulları da konumlarına göre değişir. Bilincin mevcudiyeti mekân dışında, şey varlığının mevcudiyeti de mekân içindedir (Husserl, 1950: 137).

Fenomenolojik varlık bilinç varlığı, şey varlığı da fiziki dünyadır. Şey varlığı kendini insana görünmek suretiyle tanıtır. Fakat gerçeklik özne ve nesne şeklinde ikiye ayrılmaz, ama bilinçte ortaya çıktığı şekliyle, Kartezyen felsefenin yaptığı gibi, özne ve nesne ayrımı yapılarak ele alınabilir. Bilinç kendini immanent algıyla gösterir. Bilinç görünmez olsa bile kendisini zihne mutlak bir surette tanıtır. Bilinç alanına ait olan bir şeyin immanent bir algılama esnasında kendini insana şöyle veya böyle tanıtabilecek yönleri yoktur. Her şeyin varlığı bilince onun bir niteliği şeklinde verilir. Örneğin kemanın sesi insana işitme sayesinde verilir. Ama bu, koşullara, yani kemanın bulunduğu yere göre değişir. İnsanın içinde bulunduğu aynı odadaki kemanın sesi ile başka bir odadan gelen kemanın sesi aynı değildir. Kemanın sesi insana yaklaşıncı başka uzaklaşıncı başka gelir (Husserl, 1950: 143). Şey varlığı ile bilinç varlığı arasındaki diğer bir fark ise refleksiyon sayesinde bilincin algıya doğrudan yönelmesidir. Refleksiyon esnasında algılanan şey algı tarafından yaratılmaz, aksine objesini hazır bulur. Buna karşılık bilinç akışı mahiyeti gereği insana görünmez. Bir şeyin algılanabilmesi için onun daima mevcut olması gerekir. Şeyler algılanmadan önce mevcutturlar ve insanın yaşadığı dünyaya aittirler. Ancak şeyler tam olarak algılanamaz, bir kısmı algılanmaya hazır şekilde dışarıda kalır. Zaten her şeyin aktüel alanın içerisine girmesi mümkün değildir (Husserl, 1950: 149; Mengüşoğlu, 1945: 65).

Husserl varlık tasavvurunda hem realist hem de idealist bir özellik göstermesine rağmen her ikisini de aynı derecede temsil etmemiştir. O, dünyanın bilinçten farklı olduğu ve bilinçle karşılıklı bir ilişki içerisinde olduğu görüşündedir. Husserl, bilinç ile dünyanın karşılıklı bağımlılığını ve

ayrılmazlığını vurgulayarak onları ne zihin-içi inşalara indirger ne de birbirinden ayırır, aksine onların karşılıklı bağımlılığına inanır. Dünya, öznenen ayrılmaz bir gerçekliktir (Merleau-Ponty, 1945: 454). Husserl, bilinç ile dünya arasındaki ara-kesite odaklanır, çünkü bunlar birbirlerinden ayrı olarak anlaşılamaz.

Husserl’de bilinç kendi başına mevcut olan, dünya ise sadece insan için birinci derecede mevcut olan bir varlıktır. Ancak insan için birinci derecede var olan hakikatte ikinci derecede bir varlıktır, zira bilince bağlıdır. Bundan ötürü realite hangi alana ait olursa olsun doğası gereği bağımsız değildir. Dünyanın dışında bir şey düşünülemez. Bu çeşit varlık kendi başına mutlak bir şey olmadığından başka bir şeyle ilişki kuramaz. O, mutlak anlamda bir hiçtir, mutlak bir özü yoktur. O zaman bilince görünen her şey vardır ve “doğru olmak” ile “gerçek olmak”, yani gerçek ile “dünyada olmak” eşdeğerdir (Husserl, 1950: 13-14). Ancak saf bilinç, reel dünyayla doğrudan ilişkisi olmayan, kendine özgü, bağımsız ve mutlak bir alan olduğundan doğayla bir ilişki kurmadan da düşünülebilir. Fakat renkler böyle değildir. Çünkü renklerin mevcudiyeti ancak mekânda bir yayılma sayesinde mümkündür. Bu noktada Husserl, fizikî realite ile ruhî realite arasında bir ayrım yapar. Fizikî varlığın yüksek bir realitesi olmamasına karşın ruhtan tamamiyle bağımsız değildir. Fizikî realitenin mutlaklaştırılması insanı bir takım gerçeğe aykırı şeylere götürür. Mutlak varlığın karşısına başka bir şey koymamalıdır. Fizikî alana ait olan bir şeyin varlığı diğer varlıktan farksızdır. Esas itibariyle fizikî alanın varlığı, varlığın herhangi bir alanı gibi, bilinç tarafından oluşturulan ve bilince bağlı olan bir varlıktan ibarettir (Husserl, 1950: 125-126, 293). Şey varlığı sadece fizikî realiteye değil, organik realiteler dünyasına da aittir. Şey varlığı saf bilince göre görelidir. Husserl fizikî dünyayı görelî sayarak iki dereceli bir varlık sistemi kabul eder. Örneğin bir Afrika enstrümanı olan korayı düşünelim. Onu daha önce hiç tanımayan bir insanla Afrikalı bir insanın gördüğü şey aynı değildir.

Husserl fenomenolojik yöntemi ayrıca onun sayesinde açığa çıkarılan saf özler üzerinde bilgiyi temellendirmek için kullanmıştır. Fenomen bilince kendini daima belli bir açıdan görünüm kılmaktadır. Ama bunun için özel bir epistemolojiye gereksinim var. Bilgiyi ve bilgi nesnesinin nasıllığını açıklığa çıkaracak olan ancak fenomenolojik epistemolojidir. Epistemoloji, “*asla ve asla -hangi türden olursa olsun- doğal bilim üzerine kurulamaz*” (Husserl,

2003: 63). Zaten fenomenolojik epistemolojinin amacı, empirik bilgiyi açıklığa kavuşturmak ya da pozitivist bilgiye katkıda bulunmak değil, bilginin temelini araştırarak bilginin nasıl mümkün olduğunu göstermektir (Husserl, 2003: 51). Fenomenolojik epistemoloji insana mutlak varlığa nasıl ulaşılacağını gösterir. Husserl'in iki dereceli varlık sistemini kabul etmesi onu mutlak bilgi ve görelî bilgi ayırımına götürmüştür. Bilginin mutlak olması için varlık alanının da mutlak olması gerekir. Bilginin mutlak veya görelî olması insanın bilgi organizasyonuna değil, fenomenolojik varlığa bağlıdır. Zira, "her varlık türünün doğası gereği kendine özgü veri biçimleri ve aynı şekilde bilgi yöntemleri açısından kendine özgü yolları vardır. 'Bizim', 'insan' bilgimize ilâştirilmiş şu ya da bu tesadüfî, empirik kusurun temel özelliklerini bir kusur olarak ele almak saçmadır" (Husserl, 1950: 265-266).

Husserl'in öz çözümlemesiyle ulaştığı bilgi, özgörüsüdür. Özgörü, "özü özvarlığı olarak kavrar ve kesinlikle *varlığı* gerektirmez. Özbilgisi, hiçbir şekilde bir olaylar bilgisi (matter-of-fact bilgisi) değildir. Onda indîviduel (yani doğâl) varlıkla ilgili en ufak bir iddia ileri sürülemez" (Husserl, 1995: 57). Özgörünün dayanağı, örneğin algının veya yargının özü söz konusu olduğunda bir anımsama, bir yargı algısıdır. Özün kavranması deneyimden farklı bir görüdür. Öz empirik kuramla değil, ancak aktlar arasında gerçekleşen uzlaşmayla anlaşılır. Bu açıdan bilgi bir psîşik yaşantıdır, bilen öznenin bilgisidir. Bilgi, nesneye ilişkindir. Özne nesneyle fenomenolojik refleksiyon sayesinde bağlantı kurduğu anda bilgi gerçekleşir (Husserl, 2003: 47-48 ve 1995: 57). Özne ve nesne arasındaki bağ ise deney, gözlem, sezgi, inanç veya çıkarım ile değil, uzlaşma veya uygun olma ile kurulur. Uzlaşma psîşik yaşantı ile gerçekleşir. *Cogito*'nun aksine mutlak varlık olarak verilmiş olan yaşantı, sadece algılayan öznenin yaşantısıdır. Uzlaşma ayrıca anlama aktı ile algı aktı arasında kurulan ilişkidir. Bunlardan birinci derecede önemli olan algı aktıdır. Zira anlama aktı tek başına hiçbir şeyi kapsamaz, çünkü boş ve kördür. Asıl gören ve bilginin içeriğini temin eden algı aktıdır. Anlama aktının görevi objeyi göstermektir. Objenin içeriğini bize bildiren algı aktıdır. Her algı aktına bir anlama aktı karşılık gelir. Bu yüzden "bir şeyi bilmek demek, o şey için bir 'idrak' temin etmek demektir" (Mengüşoğlu, 1945: 71). Husserl'de bu iki akt arasındaki ilişki tıpkı Kant'taki gibidir. Kant'a göre de "Deneyimsiz kavramlar boş, kavramsız

deneyler kördür.” Böylece bilgi, sadece ve sadece fenomenolojik bilgidir; insan zihninin formlarına bağlı olan bilgidir (Husserl, 2003: 49).

Husserl, fenomenolojisinde bilgi kavramı yerine sınırlandırıcı, indirgeyici ve değilleyici bir epistemolojiye dönüşmemek için tamamlama kavramını kullanır. Tamamlama bilginin nesnesine uygun düşmemesi durumunda devreye girer. Tamamlama anlama aktı ile algı aktı arasında gerçekleşir. Bir şeyin bilinmesinde bilgi nesnesine uygun değilse, algı aktı anlama aktını tamamlar (Husserl, 2003: 60). Bilginin anlama aktı ile algı aktı arasında uyumlu olması yeterli değil, bunun apaçık olması da gerekir. Yani uyum zihinde bilinçli olmalıdır. Örneğin, A’nın apaçık olması demek, A’nın hem düşünülmüş hem de verilmiş olması demektir. Eğer bir şey birisine apaçık olarak verilmiş ve yaşanmışsa, bu herkes için aynı şekilde gerçekleşir (Mengüşoğlu, 1945: 71-72). Doğru bilgi, özlerin fenomenolojik redüksiyona uğramasıyla elde edildiğinden apaçıktır. Apaçıklık, doğrudan doğruya apaçıklık ve dolaylı apaçıklık olmak üzere ikiye ayrılır. Doğrudan doğruya apaçıklık mutlak varlık alanına aittir. Bu alanda anlama aktı ile algı aktı arasında tam uyum vardır. Dolaylı apaçıklık ise görelî varlık alanına aittir. Ama görelî varlık alanı tek taraflı verilir. Bu nedenle buna ait aktlar arasındaki uyum kısmidir ve elde edilen apaçıklık kişinin tecrübesine aittir (Mengüşoğlu, 1945: 72). Fenomenoloji araştırmasında her zaman doğrudan doğruya apaçıklık arar. Herhangi bir bilginin fenomenolojik bilgi özelliğini kazanabilmesi için felsefi inceleme aracısız yapılmalıdır. Böylece bilgide hem doğrudan doğruya apaçıklık hem de tam bir uyum kazanılmış olunur. Bu açıdan fenomenolojik bilgi, şeyi saf bilinçte gören ve “*anlama yetisini akla dönüştürme peşinde olan bilgidir*” (Husserl, 2003: 87). Bu, aynı zamanda apaçık bilgidir. Apaçık bilgi, sezgisel görmeyle gerçekleşen kesin bilgidir. Fenomenolojide nesne bir torbanın içinde durur gibi bir şey, dolayısıyla bilgi de içine birçok şeyin koyulacağı boş bir torba değildir. Nesne fenomenolojik yöntem sayesinde bilgide kurulur (Husserl, 2003: 97-98).

5. Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak Husserlci fenomenoloji, 19. yüzyılda bilimler krizine, yani natüralizm ile pozitivizmin felsefenin alanını daraltmasına bir tepki olarak ortaya çıkıp, geleneksel metafiziği ve ontolojiyi sona erdirerek felsefenin alanını genişleten yeni bir yaklaşımdır. Husserl, fenomenoloji felsefesine bilimler krizi karşısında felsefenin durumunu tespitle başlamıştır ve

doğa bilimlerinin yaşamı ve varlığı açıklamakta yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durumun sebebini de Aydınlanmanın sonuçlarından biri olan objektivizmde görmüştür. Aydınlanma, aklı ve doğayı nesneleştirip, tin ile dünya arasındaki bağı koparmasından dolayı evrensel bir felsefe ortaya koyamamıştır. Aksine varlığın anlamını daraltarak doğanın metalaştırılmasının ve teknikleştirilmesinin yolunu açmıştır. Bunun üzerine Husserl bilimler krizini aşmanın yegâne yolunu fenomenolojide bulmuştur. Onda fenomenoloji, determinizm, empirizm ve pozitivizm gibi bir kuram değil, bir öz çözümlemesidir.

Husserl'in hedefi mutlak bilgiye ulaşmak olduğundan fenomenolojiyi saf özler üzerine kurmuştur, fenomenolojiye öznenen yola çıkarak başlamıştır. Onda öznenin temeli bilinçtir. Bilinç hep bir şeyin bilincidir. Yönelimsellik, bilinç ve nesnesi arasında kurulan ontolojik ve epistemolojik bağıdır. Bilinç nesneye boş bir yönelimsellikle yönelerek onu eidetik sezgi aracılığıyla algılayıp kavrar. Öz, fenomenlerin aslını kuran özelliktir veya bir nesneyi kendisi yapan anlamdır. Ancak bir nesnenin özünün kavranması kolay değildir. Ona ulaşmak için öze ait olmayan tüm rastlantısal özelliklerin, yani tarihle, varoluşla ve idelerle ilgili olan her şeyin paranteze alınması gerekmektedir. Epoke, fenomenolojik indirgemeye giden yolu başlatır. Böylece üzerlerine bilginin temellendirileceği immanent özlere ulaşılır. Husserl için önemli olan yeni bir ontoloji veya epistemoloji geliştirmek değil, bilincin kendisini ve onun doğrudan doğruya tecrübe ettiği özlere aracısız kavramaktır. Örneğin insanın neliği akıllılıktır. Bunu sadece insana anlamı veren bilinç yakalayabilir. Fenomenolojik çözümlemeyle elde edilmiş olan ideler, zaman ve mekândan bağımsız ve mutlak olan saf özlerdir. Bunlar genel geçer bir bilim olan fenomenolojinin temelini oluştururlar. Böylelikle felsefe doğa bilimleri gibi kesin bir bilim, bilimler bilimi olur.

Fenomenolojide gerçeklik tek başına tanımlanabilen bir şey değildir. Onun mutlak, kesin ve tümel bir anlamı yoktur. Gerçeklik, mantıksal çıkarımla, diyalektik düşünceyle veya empirik yöntemle değil, ancak saf bilinç akışıyla bilinebilir. Ama gerçekliğe yönelen her bilincin gördüğü şey aynı değildir. Bunun için her şey paranteze alınmalı ve fenomenolojik redüksiyona uğratılmalıdır. Ama Husserl'in fenomenolojisi bir mevcudiyet metafiziği değildir. Çünkü o, *cogito*'dan ve transandantal kavrayıştan beslense bile, Kartezyen ve Kantçı özne felsefelerini devam ettirmemiştir. Husserl'de

bilince verili olan yaşam dünyası öznel bir yapıda değildir. Eğer yaşam dünyası tamamen öznel olursa, o zaman bilim öncesi ve bilim dışı yaşamın tüm gerçeklikleri değerini yitirmiş olacaktır. Husserl ayrıca varlığı sadece ben'in varlığı ve geriye kalan her şeyi de ben'in tasarımı veya tahayyülü olarak görmediği için solipsizme de düşmemiştir. Husserl'de varlık, yaşam ve nesne varlıklarını Berkeley'de olduğu gibi algılayan ben'e borçlu değildir. Çünkü o, ontolojisini ve epistemolojisini algılayan ben üzerine kurmamıştır.

20. yüzyıl felsefesinin tartışmasız en önemli figürü olan Husserl bilim ve felsefede merkezi bir konumdadır. Çağımızda Husserl'siz bir felsefeyi düşünmek mümkün değildir. Husserl daha hayattayken felsefesinin etkisi hızla yayılmaya başladı ve hemen taraftar buldu. Fenomenolojik yöntem kısa sürede mantıktan matematiğe, felsefeden metodolojiye, psikolojiden sosyolojiye, edebiyattan sanata, doğa bilimlerinden de mühendislik bilimlerine kadar birçok alanda Schütz'a, Heidegger'e, Sartre'a, Merleau-Ponty'e, Geiger'e, Pfänder'e, Levinas'a, Derrida'ya, Foucault'ya, egzistansiyalizme, Frankfurt Okuluna ve postmodern felsefeye kadar birçok düşünürü ve akımı etkiledi. Husserl, fenomenolojik yöntemi her bilimin kullanabilmesinin gerekçesini deneysel yöntemin yaşamı açıklayamamasına bağlamıştır. Bu nedenle Husserl, bilincin kendi kendisini analizinin her zaman deneyden önce gelmesi gerektiğini savunmuştur (Husserl, 1995: 46). Deneysel yöntem temel alınarak tin bilimleri kurulamaz. Çünkü deneyle kavramların anlamı genişletilemez, aksine şeyleştirilir (Husserl, 1995: 52). Buna karşılık bilimlerde eidetik sezgi aracılığıyla saf özlerin ortaya çıkarılması gibi, “sanat, din ve gelenek vb” alanlarda da saf özler açığa çıkarılabilir (Husserl, 1995: 64, 66). Bu yüzden kendisi dışında hiçbir yönetime gereksinim duymayan fenomenoloji, matematik, mantık, felsefe, psikoloji, sosyoloji, sanat, dil, din ve diğer bilimlerin temel bilimi olmasını hak etmiştir. Kısaca doğa bilimleri “fenomeni ölçüt meydana getirir” ilkesinden yola çıkarken, örneğin fenomenolojiyi din fenomenine uyarlayan Éliade, “kutsal özelliği nedeniyle, indirgenemez olarak kabul ettiği her dinî fenomenin incelenmesinde, dinî bir ölçütün esas alınmasını” istemiştir (Riés, 2000: 9). Böylece felsefenin varlık alanı genişletilir.

Kaynaklar

- Aydoğdu, H. (2017). *Merice Merleau-Ponty'nin Fenomenolojik Ontolojisi* (1. Baskı). Lambert Academic Publishing.
- Aydoğdu, H. (2018). Fenomenoloji ve Bilimler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 1313-1244.
- Descartes, R. (2007). *İlk Felsefe Hakkında Meditasyonlar -Gassendi'nin Meditasyonlar'a İtirazı ve Descartes'in Bu İtirazlara Yanıtı-* (Çev. İsmet Birkan; 1. Baskı). BilgeSu Yayıncılık.
- Hegel, G. W. (2004). *Tinin Görüngübilimi* (Çev. Aziz Yardımlı; 2. Baskı). İdea Yayınevi.
- Heidegger, M. (2008). *Varlık ve Zaman* (Çev. Kaan H. Ökten; 1. Baskı). Agora Kitaplığı.
- Henry, M. (1996). *Barbarlık* (Çev. Işık Ergüden; 1. Baskı). Ayrıntı Yayınları.
- Hoşgör, K. (2020). Edmund Husserl'in Kriz Analizi Üzerine. *Beytulhikme Int J Phil*, 10 (2), 489-509. <https://doi.org/10.18491/beytulhikme.1541>
- Husserl, E. (1931). *Méditations cartésiennes -Introduction à la phénoménologie* (Fransızcaya çev. Gabrielle Peiffer - Emmanuel Levinas; 1. Baskı). Librairie Armand Colin.
- Husserl, E. (1950). *Idées directrices pour une phénoménologie* (Fransızcaya Çev. P. Ricoeur; 1. Baskı). Éditions Gallimard.
- Husserl, E. (1976). *La crise des sciences européennes et la phénoménologie transcendantale* (Fransızcaya Çev. Gerard Granel; 1. Baskı). Éditions Gallimard.
- Husserl, E. (1995). *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe* (Çev. Tomris Mengüşoğlu; 2. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji Üzerine Beş ders* (Çev. Harun Tepe; 2. Baskı). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Kant, I. (1984). "Aydınlanma Nedir" Sorusuna Yanıt. İçinde Çev. Nejat Bozkurt (Ed.), *Seçilmiş Yazılar* (1. Baskı, ss. 213-221). Remzi Kitabevi.
- Kuçuradi, İ. (2007). İki Avrupa. İçinde Önay Sözer - A. Vahit Turhan (Ed.), *Avrupa'nın Krizi: Fenomenolojik Sorun Olarak Avrupa'nın Dönüşümü* (1. Baskı, ss. 21-35). Dost Kitabevi.
- Levinas, E. (2016). *Husserl Fenomenolojisinde Görü Teorisi* (Çev. Yağmur Ceylan Uslu; 1. Baskı). İthaki Yayınları.
- Lewis, M. - Straehler, T. (2019). *Fenomenoloji* (Çev. O. Baran Kaplan -

- Mehmet Demirhan - Mehmet Türkan ve ark.; 1. Baskı). FOL Kitap.
- Mengüşoğlu, T. (1945). Fenomenoloji Felsefesi. *Felsefe Arkivi*, 1(1), 47-74.
- Mengüşoğlu, T. (1976). *Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann* (1. Baskı). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Merleau-Ponty, M. (1945). *Phénoménologie de la perception* (2. Baskı). Librairie Gallimard.
- Merleau-Ponty, M. (1960). *Signes* (1. Baskı). Éditions Gallimard.
- Merleau-Ponty, M. (1964). *Le visible et l'invisible* (1. Baskı). Éditions Gallimard.
- Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Apaçıklık (Evidenz) Problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45(1), 27-55.
- Ricœur, P. (2007). Avrupa Bilincinin Krizi ve Avrupa. İçinde Önay Sözer - A. Vahit Turhan, *Avrupa'nın Krizi: Fenomenolojik Sorun Olarak Avrupa'nın Dönüşümü* (1. Baskı, ss. 310-317). Dost Kitabevi.
- Ricœur, P. (2009). *Zaman ve Anlatı 2: Tarih ve Anlatı* (Çev. Mehmet Rifat; 1. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Riés, J. (2000). Dinler Tarihi, Fenomenoloji ve Hermenötik -Mircea Éliade'nin Yapıtına Bir Bakış-. İçinde Çev. Havva Köser (Ed.), *Din ve Fenomenoloji -Mircea Éliade'nin Eserlerine Toplu Bakış-* (1. Baskı, ss. 7-20). İz Yayıncılık.
- Spiegelberg, H. (2021). *Fenomenolojik Hareket -Tarihsel Bir Giriş-* (Çev. Seçim Bayazit; 1. Baskı). Pinhan Yayıncılık.
- Tarhan, D. E. (2021). Husserl Fenomenolojisinde Bilinç Yaşantıları ve Modifikasyon. *Beytulhikme Int J Phil*, 11 (3), 1125-1141. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.18491/beytulhikme.1699>
- Valéry, P. (2004). Zihninin Krizi. *Cogito*, 39, 100-121.
- Zahavi, D. (2020). *Fenomenoloji: İlk Temeller* (Çev. Seçim Beyazit; 1. Baskı). Ayrıntı Yayınları.
- Zahavi, D. (2022). *Husserl'in Fenomenolojisi* (Çev. Seçim Bayazit; 2. Baskı). Say Yayınları.

Öz: Bu çalışmanın amacı, fenomenoloji ile fenomenolojik yöntemin ne olduğunun ve neyi hedeflediğinin varlık ve bilgi problemlerinden hareketle incelenmesidir. Husserl, fenomenoloji felsefesini Avrupa bilimler krizinin neden olduğu felsefesizliğe bir tepki olarak geliştirmiştir. Fenomenolojinin hedefi, bilince verili olan fenomenleri çözümlemektir. Fenomenoloji şeyler hakkında değil, onların kendilerini gösterme biçimleri hakkında konuşur. Fenomenolojik yöntem fenomenolojik tavırla başlar, yönelimsellikle de devam eder. Fenomenolojik yöntem araştırmasını daha sonra fenomenolojik epoke, fenomenolojik redüksiyon, fenomenolojik refleksiyon ve fenomenolojik betimleme ile sürdürür. Bu süreçte bilincin ulaştığı özler, üzerlerine bilginin temellendirileceği immanent özlerdir. Fenomenolojik ontolojide bir töz metafiziği yapılmaz, varlığın nasıl doğru okunup bilinebileceği aracısız ve nedensiz olarak araştırılır. Fenomenolojik epistemolojide ise bilginin temeli araştırılarak bilginin nasıl mümkün olduğu açıklığa kavuşturulur. Böylece fenomenoloji felsefesi hem Kartezyen felsefenin hem de determinizm, empirizm ve pozitivistizmin aksine özne ve nesneden birini diğerine indirgemeyerek bilince verili olan fenomenlerin anlamını kendine özgü ve özel bir yöntemle açıklığa kavuşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edmund Husserl, bilimler krizi, fenomenoloji felsefesi, fenomenolojik yöntem.

